

Bin tepelerin zengin kralları LİDYALILAR

(Lidya M.Ö. 685-546)

The rich kings of the thousand hills, LYDIANS (Lydia 685-546 B.C.)

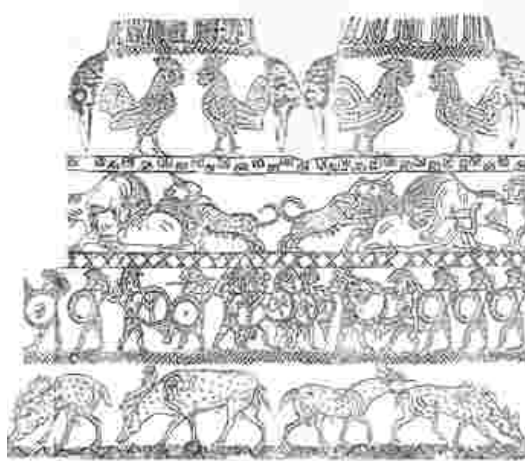
Nezih Başgelen

Arkeolog / Editör

Archaeologist / Editor

Anadolu'nun tarihi coğrafyasında Batı Anadolu'da, kuzeyde Bakırçay (Kaikos) ve Demirci Dağı (Temnos) ortada Gediz (Hermos) Nehri Vadisi ile güneyde Küçük Menderes (Kaystros) nehri ve Aydın dağlarının (Messogis) belirttiği bölge ilkçağda Lidya adıyla tanımlanmıştır.

The area in Western Anatolia surrounded by Bakırçay (Kaikos) ve Demirci dağı (Temnos) in the north, Gediz (Hermos) river valley in the middle and Little Menderes (Kaystros) river and Aydın mountains (Messogis) in the south was known as Lydia in the antique era in the historical geography of Anatolia.

Bu bölge Frig Kralı Midas'ın trajik ölümünden sonra M.Ö. VII yüzyılın ilk yarısından M.Ö. 546'ya kadar yaklaşık 140 yıl zenginlikleri dillere destan Mermnad Hanedanı'nca yönetilmiştir. Mermnad Hanedanı'nın ilk kralı Gyges (M.Ö. 687-645) ile başlatılan Lidya Krallığı, onun Kimmerlere karşı savaşırken ölmesi üzerine yerine geçen oğlu Ardys (M.Ö. 644-625) ile Sadyattes (M.Ö. 625-612) zamanında Batı Anadolu'nun önemli bir gücü olmuş, Alyattes (M.Ö. 612-561) adlı kralları zamanında Ege kıyılarından Kızılırmak'a kadar geniş bir alana hakim olmuştur. Onun döneminde doğudan gelen süper güç Med'lerle yapılan 5 yıllık savaş Thales'in önceden hesaplattığı öne sürülen 28 Mayıs 585 tarihindeki güneş tutulması nedeniyle son bulmuş ve Kızılırmak (Halys) iki güç arasında sınır olmuştur. (Herodotos I. 16, 17-74) Bu andlaşma Lidya Kralı Alyattes'in kızı ile Med Kralı Kyksares'in oğlu Astyages'in evliliği ile pekiştirilmiştir.

This area was governed by the Mermnad dynasty, the wealth of which was known by everyone for approximately 140 years from the first half of VII B.C. Century until 546 B.C. after the tragic death of Phrygian King Midas. The Lydia Kingdom, which started with the first king of the Mermnad dynasty, Gyges (687-645 B.C.), has become a significant power of Western Anatolia after his death fighting against the Kimmers during the reigns of his son Ardys (644-625 B.C. and Sadyattes (625-612 B.C.), ruling over a wide area from the Aegean Coast to Kızılırmak (Halys) at the time of King Alyattes (612-561 B.C.). The 5-year war made with the eastern super power Meds during his reign, has ended because of the eclipse of the sun alleged to have been calculated by Thales beforehand, which took place on May 28, 585 and Kızılırmak was made the border between the two powers (Herodotus I. 16, 17-74). This treaty was reinforced by the marriage of the daughter of Lydian King Alyattes and the son of Med King Kyksares, Astyages.

Lidya hazinesindeki gümüş alabastron üzerindeki betimlemeler. M.Ö. VI. yy.

Depictions on silver alabastron in Lydian Treasure. VI century B.C.

İlk çağda 'kralların en zengini' olarak tanınan onun oğlu Kral Kroisos (M.Ö. 561-546) zamanında ise Eskiçağ dünyasının en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Tarihte zenginliğin bir tanımı olarak "Karun kadar zengin" deyimiyile anılan Kroisos, M.Ö. 561 yılında 35 yaşında tahta çıkan, Mermnad sülalesinin beşinci ve sonuncu kralıdır. Babası Alyattes'ten devraldığı güç ve zengin devlet yapısı sayesinde M.Ö. VI. yüzyılın ikinci yarısında Eskiçağ dünyasının en ünlü tarihi şahsiyetlerinden biri olmuştur. Kroisos'un Grek'lerin gözünde büyük ün kazanmasında akıl almaz zenginliği ve onlara yönelik cömertliğinin büyük payı vardır. Örneğin M.Ö. 5. yüzyılın lirik ozanı Pindaros, Kroisos için "..... iyiliklerinin ve yardımseverliğinin anısı unutulmaz" sözleriyle bu gerçeği vurgulamaktadır. Ünlü Grek aristokratları da oğullarına 'Kroisos' adını koyarak bir yandan ona duydukları hayranlığı gösterirken öte yandan onun ilgisini de çekmeyi amaçlamışlardır.

Tarihin babası Halikarnassos'lu (Bodrum) Herodot, Sardes (Salihli/Manisa) Agorası'nın ortasından geçen ve doğduğu Tmolos'tan (Bozdağ) altın pullar taşıyan Paktolos adlı bir çaydan söz etmektedir. Bu akarsuyun kıyısında yaşayan Lidyalıların, nehirden elde ettikleri altın sayesinde büyük güç ve üne kavuştuklarını, tarihte ilk kez altın ve gümüş sikke bastıklarını da söylemektedir.

■ Lidya uygarlığına ait çeşitli pişmiş toprak eserler.
Various fired earthenware from Lydian Civilization

■ Lidya uygarlığına ait çeşitli pişmiş toprak eserler.
Various fired earthenware from Lydian Civilization

During the reign of his son, King Kroisos (561-546 B.C.) known as the "Richest king" in the antique era, it has become one of the most important centers of the antique world. Kroisos, referred to as "Rich as Karun" as a definition of wealth in history, is the fifth and last king of the Mermnad dynasty, who was throned when 35 years of age in 561 B.C. He has become one of the most famous historical personalities of the antique era in the second half of VI Century B.C., thanks to the power he took over from his father Alyattes and the rich state structure. His unbelievable wealth and his generosity towards Greeks has played an important role in his gaining great fame in the eyes of the Greeks. For example, the lyric poet of V Century B.C., Pindaros highlights this fact saying "..... The memory of his goodness and generosity cannot be forgotten" for Kroisos.

Anadolu Uygarlıkları / Anatolian Civilizations

Temmuz - Ağustos / July - August 2005 • Seramik Türkiye

Sardes ise bugün Manisa İli'nin Salihli İlçesi yakınında Bozdağ'ın (Tmolos) kuzey yamaçlarının eteğinde yer alan antik bir şehirdir. Herodot'un sözünü ettiği Paktolos Çayı da bugün antik harabelerin içinden akıp Gediz'e (Hermos) karışan Sart Çayı'dır. 1968 yılı Sardes'deki ABD kazılarında, Sardes'teki antik pazar yerinin ortasından akan Paktolos çayının doğu kıyısında, altını gümüşten ayıran

Father of history, Herodotus of Halicarnassus (Bodrum), talks about a brook running through the middle of Sardes (Salihli/Manisa) Agora, carrying golden flakes from Tmolos (Bozdağ) where he was born, called Paktolos. He says that the Lydians who lived on the banks of this brook acquired great power and fame because of the gold they obtained from the river and they issued gold and silver coins for the first time in history.

Today Sardes is an antique city situated at the northern skirts of Bozdağ near the Salihli district in the

altın üretim atölyeleri ortaya çıkarılmıştır. Bu alanın orta yerinde ise, dört bir kenarında arslan heykelleri bulunan bir Kibele Sunağı yer almaktadır. Arslan hem Ana Tanrıçaları Kuvava'nın (Kybele) hem de Lidya Krallığı'nın simgesidir. Burada elde edilen altının Büyük Ana'ya sunu olarak toplandığı da düşünülebilir. Bu tarzda arslanlı sunaklara Etrüsk duvar resimlerinde

province of Manisa. The Paktolos Brook Herodotus mentioned is the Sart brook running through antique ruins, going to Gediz (Hermos). In the US excavations in Sardes in 1968, gold production workshop separating gold from silver were unearthed on the eastern bank of the Paktolos brook running through the middle of the antique marketplace in Sardes. Right at the center of this area is a Kybele offering site surrounded by lion sculptures on four sides. The lion is the symbol of both their mother goddess Kuvava'nın (Kybele) and also of the Lydian Kingdom. It may be deduced that the gold gathered from

de rastlanılması çok ilginçtir. Herodot (I, 94) Lidya'da oturan Etrüsklerin ülkedeki büyük kıtlık ve açlık felaketi karşısında İtalya'ya göç ettiklerini belirtmektedir. Büyük tartışmalara neden olan bu tarihi sorun açısından bu duvar resmindeki arslanlı sunak ile önünde mızraklı süvari ve pastoral betimler Lidya'daki arkeolojik bulgularla çok ilginç benzerlikler göstermektedir.

here was gathered to be offered to the mother goddess. It is very interesting that such lioned offering sites are also found on Etruscan wall drawings. Herodotus (I, 94) says that the Etruscan who lived in Lydia migrated to Italy because of the great famine in the country. In respect of this historical issue which has caused major controversy, the depictions of the lioned offering site and the horsemen and pastoral figures in this wall drawing have major similarities with the archaeological findings in Lydia.

■ Lidyalıların ana tanrıçası Kuvava (Kibele) kabartması
Relief of Lydian mother goddess Kuvava (Kybele)

■ Lidçe alfabeyle yazılmış bir yazıt
Scripture written in Lydian alphabet

Lidyalılar'ın ırmağın alüvyonlarındaki elektron parçalarını toplayabilmek için koyun postlarını kullandıkları düşünülmektedir. Bu bölgede bulunan arkeolojik buluntular Lidyalıların altının içindeki yabancı alaşımlardan kal işlemi ile arıtma ve saflaştırma çalışmaları yaptıklarını ortaya koymuştur. Paktolos'tan elde edilen altın doğal bir alaşımdır ve içinde %20-27 oranında gümüş bulunduğu tespit edilmiştir. İlk sikke basımları altın ve gümüşün karışık olduğu elektrondan yapılmış, daha sonraki basımlar ise saf altın ve gümüşten elde edilmiştir. Bu durum Lidyalıların ayırıştırma tekniğini oldukça geliştirdiklerini göstermektedir.

Kazılar mücevherci dükkanlarının da küçük altın üretim merkezlerine yakın olduğunu ortaya koymuştur. Bu dükkanlar Herodot'un sözünü ettiği pazar yerinin sınırları içindeydiler. "Serbest Pazar" olarak nitelendirilebilecek bu yapılar topluluğu, doğu pazarlarının öncüsü olarak kabul edilebilir. MTA Enstitüsü'nün bölgede yaptığı araştırmalarda ise Paktolos'a akan çaylarda bugünde altın parçacıklarının olduğu tespit edilmiştir. Böylece Herodot'un aktardığı bilginin doğruluğu kanıtlanmıştır. (T. Alpan, Salihli ve Cıvırı Altın Aramaları Bölüm

It is believed that Lydians used sheep skins to collect the pieces of electrons in the alluviums in the river. The archaeological findings in this area have revealed that the Lydians carried out purification works by "kal" process on the foreign alloys in gold. The gold derived from Paktolos is a natural alloy containing 20-27 % silver. First issuances of coin were made of electron in which gold and silver were mixed and the later ones were derived from pure gold and silver. This shows that the Lydians have advanced the separation technique to a large extent.

Excavations have revealed that jewelry shops were located close to small gold production centers. These shops were within the boundaries of the marketplace mentioned by Herodotus. This building community that may be called a "Free Market" may be taken as the forerunner of oriental marketplaces. In the explorations conducted by MTA (Mining Survey and Exploration Institute), it was determined that gold particles are present today in the brooks running to Paktolos. This proves that the information conveyed by Herodotus was correct. (T. Alpan, Salihli and Neighborhood Gold Exploration 1 and 2 MTA Report no: 6963 and 6918 Ankara 1980)

Kroisos has aided in the rebuilding of the Artemis Temple in Ephesus which was burned down by Kimmerians. The pieces of the columns, the bottom parts of which are decorated by reliefs he donated to the Temple, were discovered in the Artemision excavations in the XIX Century. There were inscriptions in the form of "Donated by King Kroisos" on these pieces.

According to Herodotus, Kroisos "has become sovereign over all Greek cities in Western Anatolia; forced them to pay taxes to him...". The competition between Greek cities has played an important role in Kroisos's success. In the words of the famous playwright of V Century B.C. Aiskhylos during the reign of Kroisos, the capital city reached the peak of its wealth and cultural development, to be called "Golden Sardes" or "Gold Bed Sardes". This breathtaking, magnificent wealth of the capital city has become a major point of interest in the life culture of the period and has led to the development of an admiration for Lydia. Indeed, in the classic era, Lydia and Sardes meant life full of luxury as articulated in the verses of poet Anakreon.

1 ve 2 MTA Rapor no: 6963 ve 6918 Ankara 1980)
Kroisos, Kimmerlerce yakılıp yıkılmış Efes'teki Artemis Tapınağı'nın yeniden yapımına yardımcı bulunmuştur. Tapınağa armağan ettiği, gövdelerinin alt kısmı kabartmalarla süslü sütunlara ait parçalar XIX. yüzyıldaki Artemision kazılarında ele geçmiştir. Bu parçalar üzerinde "Kral Kroisos vakfetti" şeklinde yazıtlar saptanmıştır.

Herodot'a göre, Kroisos "Batı Anadolu'daki tüm Grek kentlerine egemen oldu ve bunları kendine vergi ödemeye zorunlu kıldı..." Kroisos'un bu başarısında Grek devletleri arasındaki çekişmelerin önemli rolü olmuştur. M.Ö. 5. yüzyılın ünlü oyun yazarı Aiskhylos'un deyimiyle Kroisos zamanında başkentleri "Altın Sardes" ya da "Altın yatağı Sardes" denecek ölçüde zenginliğinin ve kültürel gelişiminin doruğuna ulaştı. Başkent göz kamaştırıcı bu görkemli zenginliği; dönemin yaşam kültürü içinde büyük bir merak konusu ve bir Lidya hayranlığının oluşmasına neden olmuştur. Gerçekten de klasik çağda Lidya ve Sardes denince şair Anakreon'un dizelerinde anlatıldığı gibi, lüks bir yaşam akla gelmekteydi.

■ Lidya Uygarlığı'na ait iki değişik seramik eser
Two ceramic works from Lydian civilization

Kroisos'un dillere destan servetinin kaynağını, bağlı bölgelerden haraç olarak alınan vergiler, ticari gelirler ve ülkenin doğal zenginlikleri oluşturmaktaydı. Ancak, ünlü coğrafyacı Amasyalı Strabon ile Grek hatip ve filozofu Dion Khrystostomos'un bildirdiği gibi, bu gelir kaynaklarından en önemlisi altın madenleriydi. Antik kaynaklara göre Paktolos dışında Lidyalılar, Magnesia ad Sipylum'da (Manisa), Bergama ile Dikili arasında ve Çanakkale Boğazı'nda, Abydos'un (Nara Burnu) yakınında Astyra'daki maden ocaklarından da altın çıkarmaktaydılar. Ancak Kroisos'un dillere destan zenginliği onun trajik sonunu hazırlayan bir etken olmuştur. Zengin Lidya'nın çekiciliği doğuda İran'da hızla güçlenen Persleri onlara yöneltmişti. M.Ö. VI. yüzyılın ortalarında, doğu sınırında beliren Pers tehlikesini gören Kroisos, M.Ö. 547 ilkbaharında Kapadokya'ya doğru sefere çıkmış ve Kızılırmak'ı geçmiştir. Kızılırmak'ın doğu yakası üzerindeki ilk Lidya-Pers Savaşı, sonbaharın gelişiyle eskiçağın klasik savaş geleneklerine uyan Kroisos'un geri çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak alışılmadık bir biçimde, Kroisos'u izleyen Kyros komutasındaki Pers ordusu, kısa sürede Sardes yakınlarına gelmiş Sardes yakınlarındaki bir ovada yapılan meydan savaşını kaybedince Lidyalılar, ele geçirilemez sandıkları akropollerine çekilmişlerdir. 14 gün süren kuşatma sonunda Persler Sardes akropolünü ve kralları Kroisos'u ele geçirmişler Anadolu'daki egemenliklerini başlatmışlardır. Bu döneme ait, Sardis'in aşağı şehrinin korumuş masif sur duvarının 150 metrelik bir bölümü 1976'dan itibaren günışığına çıkarılmıştır. Asıl duvar tabanda 20 m kalınlığındadır ve farklı yerlerde yaklaşık 10 m yüksekliğinde korunmuş, taştan ve kerpiçten örülmüş, anıtsal ve çarpıcı bir bulgudur. 1988 yılında ise bu sur duvarının diğer tarafından atılmış sur duvarı enkazının dolgusu içerisinde gömülmeden kalmış genç bir savaşçının cesedinin başında demir bir miğfer bulunmuştur. Bu eser son yılların bulunan en sansasyonel buluntularından birisidir. Perslerin, Lidya başkentini 546'da ele geçirmeleri sırasındaki şiddetli savaşın önemli bir delilidir. Londra'da, Royal Armouries tarafından rekonstrüksiyonu gerçekleştirilmiştir.

■ Lidya hazinesi
Lydian Treasure

■ Lidya altın stateri.
Tarihte en eski sikkelerden
Lydian gold stater. One
of the oldest coin
specimens in history

The source of Kroisos's wealth everyone talked of was the taxes taken as tribute from regions, business income and the natural resources of the country. However, as stated by the famed geographer, Strabon of Amasya, and Greek orator and philosopher Dion Khrystostomos, the most important one among these sources of income was the gold mines. According to antique sources; beside Paktolos, Lydians extracted gold in Magnesia-ad Sipylum (Manisa), between Bergama and Dikili, in Dardanelles, in the mine quarries near Abydos (Cape Nara) in Astyra, as well. However, Kroisos's much talked about wealth has been a factor leading to his tragic demise. The attractiveness of rich Lydia had directed the Persians who rapidly gained power in Iran in the East. In mid-VI Century B.C., seeing the Persian danger appearing in the eastern border, has started a campaign towards Capodicia in the spring of 547 B.C., crossing Kızılırmak. The first Lydian-Persian war was concluded by the retreat of Kroisos who obeyed the classical war traditions of the antique era, upon

arrival of September. However, the Persian army under the command of Kyros, pursuing Kroisos in an unexpected manner outside the ordinary, has come to a site near Sardes in a short time and losing the battle held on a plain near Sardes, the Lydians have retreated to their acropolis they believed to be invincible. At the end of the 14-7 day siege, the Persians have captured the Sardes acropolis and King Kroisos, initiating their sovereignty in Anatolia. A 150 meter long portion of the solid wall, which protected the lower city of Sardes from that period, was unearthed starting from 1976. The main wall is 20 m deep at the base and is approximately 10 m high in different places, protected made of stone and mud bricks, which is a monumental and striking finding. In 1988, an iron helmet was found next to the body of a young fighter who remained unburied in the fill of the wreck of the wall, thrown from the other side of this wall. This is one of the most sensational discoveries in recent years. It is a significant evidence of the severe fight during Persians capturing the Lydian capital in 546. It was reconstructed in London by Royal Armouries.

Kroisos'un sonuyla ilgili çeşitli söylentiler vardır. Kimilerine göre öldürülmüş, kimilerine göre de önce kendini yakmak istemiş, fakat başaramayınca Kyros'un danışmanı olarak İran'a götürülmüştür.

Lidya'da üretilen, 'Lydion' denen özel seramik vazocuklarda piyasaya sürülen parfüm ve kremler (Lydion Myron), Kroisos döneminde, o zamanki Ege dünyası pazarlarının en çok aranan malları durumuna gelmişti. Uşak-İkiztepe tümülüsünde mezar hediyesi olarak 16 adet pişmiş toprak Lydion bulunmuştur. Bunun yanısıra gene Uşak-İkiztepe buluntuları arasında yer alan gümüş Lydion ise bu türdeki bilinen tek metal örnektir. Lydionlar gibi diğer Lidya seramikleri de turuncumsu, beyaz ya da sarı astar üzerine damarlı mermer görünümünde dalgalı çizgisel bezemelerle süslüdür. Romalı yazar Plinius'a göre mühür yapımında kullanılan koyu kırmızı bir cins değerli kuartz taşı ilk kez Sardes'te bulunmuştur. Tmolos (Bozdağ) gerek doğal gerekse yeraltı kaynakları açısından oldukça zengindi. Buradaki mermer ocaklarından gerek heykel gerekse anıtsal eserlerde kullandıkları taşları elde etmişlerdi. Ayrıca onları dünyaca zengin kılan altın ve gümüş yataklarının yanısıra Lidya topraklarında bakır boyamada kullanılan arsenik ile kozmetik ve ilaçlarda kullanılan antimuan çıkıyordu. Lidya battaniyeleri, işlemeli yastıkları ve halıları tüm antik dünyada tanınıyordu. Yünü boyamayı ilk kez Lidya'lıların bulduğuna inanılır. Yünleri yumuşatmakta yararlanan kükürt yatakları özellikle bugünkü Kurşunlu kaplıcalarının termal suları Lidya ürünlerini rakipsiz kılıyordu. Bozdağların güney eteklerinde Birgi yakınlarında yer alan diğer önemli bir Lidya merkezi olan Hypaipa kumaş ve yün boyamada kullanılan kök boylarıyla ünlüydü.

There are various rumors about Kroisos's end. According to some he was killed and according to others, first he had attempted to burn himself but taken to Iran as Kyros's advisor when unsuccessful.

The perfumes and creams produced in Lydria offered to the market in special ceramic vases called 'Lydion' (Lydion Myron) were the most sought after goods of the then Aegean marketplaces during the reign of Kroisos. 16 fired clay Lydions were found in Uşak-Ikiztepe tumulus as tomb gifts. The silver Lydion found among the artifacts, again found in Uşak-Ikiztepe, is the only silver specimen of this type. Other Lydian ceramicware like Lydions also are decorated with wavy lines in marbled look over orangish white or yellow background. According to Roman author Plinius, a type of precious quartz stone used in making of seals was found in Sardes for the first time.

Tmolos (Bozdağ) Mountains were rich in both natural and also underground resources. Lydians obtained the stones they used in statues and also monuments from the marble quarries here. Also, beside the gold and silver deposits which made them world rich, there were arsenic used in painting of copper and antimony used in cosmetics and drugs on Lydian soil. Lydian blankets, embroidered pillows and carpets were known all over the antique world. It was believed that the Lydians discovered painting wool for the first time. The sulfur deposits, used in softening the wool and especially the thermal waters of Kurşunlu spas of today, rendered the Lydian products without rivals. Hypaipa, which was another Lydian settlement near Birgi on the southern skirts of Bozdağ mountains, was famous for the root dyes used in dyeing of fabric and wool.

Lidya hazinesinden çeşitli eserler
Various artifacts from Lydia Treasure

Sikkeyi bulmakla insanlığın ekonomi dünyasına büyük katkıda bulunan Lidyalıların, halka açık ilk parklar ve genelevlerin de bulucusu oldukları kabul edilmektedir. Çeşitli uluslardan tüccarların ve yolcuların sürekli uğrak yerlerinden biri olan Sardes'te eğlence ve konaklama yerlerinin gelişmiş olması Lidyalıların ticari zekalarıyla para kazanmayı iyi bildiklerini göstermektedir. Bu nedenle turizm sektörünün öncü adımlarının Batı Anadolu'da atıldığını söyleyebiliriz. Sardes kentinin doğudan ve batıdan gelen ticaret yollarının kesiştiği bir noktada kurulmuş olması, ayrıca altın madenlerinin getirdiği zenginlik, bu gelişmeyi sağlayan diğer önemli unsurları.

Sardes'in 8 km. kuzeyinde Lidya'lılarca kutsal sayılan Gygaie (Marmara) Gölü'nün güney kıyısında Bintepeleler adı ile tanınan yerde, Lidya krallarının ve soylularının yığılma topraktan tümülüs adı verilen anıtsal mezarları vardır. Kocamutaftape olarak bilinen en büyükleri 355 m'lik bir çapa ve 61 m'lik bir yüksekliğe sahiptir. Herodot bu görkemli tümülüsün Mısır ve Babil'dekilerden sonra en büyük mezar anıtı olduğunu ve Lidya Kralı Alyattes için yapıldığını bildirmektedir. Bu kralı mezarlıkta ikinci büyük tümülüs 200 m. çapında 50 m yüksekliğindeki Karnıyarıktepe'dir. Amerikalıların yaptıkları kazılarda tüm araştırmalara karşın mezar odası bulunamamıştır. Tümülüsün içinde 90 m. çapında, üzerinde Lidya çeşitli monogramlar olan bir krepis duvarı tespit edilmiştir. İlk zamanlar Gyges'e ait olduğu düşünülen bu tümülüs taş işçiliği ve seramik buluntularına dayanarak M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısının sonuna tarihlendirilmiştir. Bu açıdan bir hipotez olarak, tümülüsünü yaptırmış ancak gömülememiş bir Lidya kralına, büyük ihtimalle de Perslere tutsak düşen zenginliği dillere destan "Kroisos" a ait olduğu düşünülebilir. Uşak ili Güre ilçesi sınırları içinde Lidyalıların kutsal nehir Gediz'e hakim sırtlar üzerindeki tümülüslerdeki kaçak kazılarda Pers egemenliği dönemine tarihlenen çok değerli mezar hediyeleri bulunmuş ve yurtdışına kaçırılmıştı. Karun hazinesi olarak tanınan bu ilginç eserler ABD'den geri alınmıştır ve bugün Uşak Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu eşsiz hazinenin bir bölümü Lidya dönemine ait olup bazı parçalar Kroisos zamanına tarihlendirilmektedir.

Lidya hazinesinden çeşitli eserler
Various artifacts from Lydia Treasure

The Lydians which made a great contribution to the world of economy of humanity by inventing coins are recognized also as the inventors of first public parks and bordellos. The fact that recreation and accommodation sites were advanced in Sardes, which was a meeting point of businessmen and passengers from various nations, shows that the Lydians knew how to make money with their business sense. Therefore, we can say that the first steps of the tourism sector were taken in Western Anatolia. Sardes's having been founded at a point where the trade roads coming from the east and the west intersect and the wealth brought about by gold mines are other important elements leading to such progress.

8 km. to the north of Sardes at the site called Bintepeleler (Thousand Hills) on the southern bank of Gygaie (Marmara) Lake believed to be sacred by the Lydians are the monument tombs of Lydian kings and aristocrats, made of piled earth called tumulus. The largest one known as Kocamutaftape is 355 m in diameter and 61 m high. Herodotus reports that this magnificent tumulus is the largest tomb monument next to those in Egypt and Babylon and was built for Alyattes, the Lydian king. The next largest tumulus in this tomb area is Karnıyarıktepe which is 200 m in diameter and 50 m high. Despite all explorations, no tomb chamber could be found in the excavations made by Americans. Inside the tumulus, there is a krepis wall with various Lydian monograms, in 90 m diameter. This tumulus thought to belong to Gyges

at the beginning was dated to the end of the first half of VI Century B.C. based on stone working and ceramic artifacts. Therefore, it can be said as a hypothesis that it belongs to a Lydian king who built his tumulus but was unburied and most probably, to "Kroisos", whose wealth was world famous, who was captured by the Persians. Very valuable tomb gifts dated to Persian sovereignty period were found in unlicensed excavations in the tumuli on the hills overlooking the sacred river of the Lydians, Gediz, within the borders of the district of Güre in the province of Uşak and these were smuggled abroad. These interesting artifacts known as the treasure of Karun are taken back from USA and are on display today in Uşak Museum. A portion of this unmatched treasure is from the Lydian period. Some artifacts are dated to the reign of Kroisos.

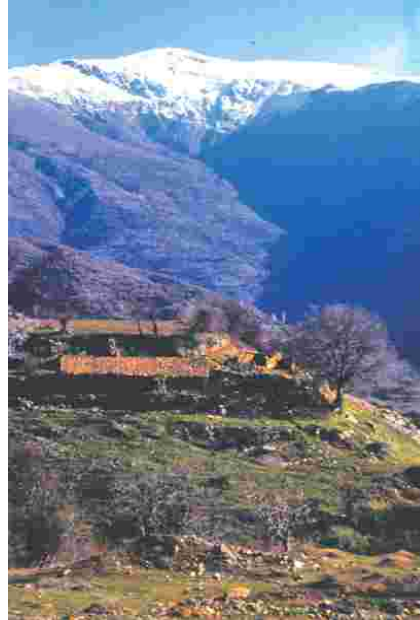
If unburied tombs from the pre-Persian period may be found or if tumuli from original Lydian settlements may be unearthed are knowledge of this interesting Anatolian civilization will expand. The Lydian State is a representative of a civilization specific to Anatolia. Their scriptures written in a 26-letter alphabet reminiscent of Phrygian have just started to be understood. They have shown great respect to the great mother of Anatolia they called Kuvava, also worshipping Artemis they called Artimu and gods and goddesses who had local names like Levs, Santas, Marvida and Lametrus. The indispensable money economy of today owes them a lot.

Pers hakimiyeti öncesine ait soyulmamış mezarların bulunması ya da özgün Lidya yerleşimlerine ait ören yerleri günışığına çıkarılabilirse bu ilginç Anadolu uygarlığına ait bilgilerimiz artacaktır. Lidya Devleti Anadolu'ya özgü bir uygarlığın temsilcisidir. Phrygce'ye benzeyen 26 harfli bir alfabeleri ile yazılmış yazıtları daha yeni anlaşılmaya başlamıştır. Kuvava, adını verdikleri Anadolu'nun Büyük Anası'na büyük saygı göstermişler, Artimu adını verdikleri Artemis'e Levs, Santas, Marvida ile Lametrus gibi yerel adlar taşıyan tanrı ve tanrıçalara da tapmışlardır. Günümüzün vazgeçilmez para ekonomisi de onlara çok şey borçludur. Lidya'luların kutsal nehri Gediz'in taşıdığı alüvyonlar, efsaneler dağı Tmolos'dan ve ele geçirilen akropollerinden inen topraklar bugün bu uygarlığın altın günlerini örtmüş durumda. Lidya tabakaları günümüz seviyesinden 10-15 m aşağıda yer almaktadır. 2000'li yıllarda bu ilginç uygarlık hakkında daha fazla bilgiler elde edilecektir.

■ Lidyalıların başkenti Sardes
Lydian capital Sardes

The alluvium carried by the Lydians' sacred river Gediz (Hermos) and the soil coming down from the mountain of legends, Tmolos, and their captured acropolises have covered the golden days of this civilization today. The Lydian layers are 10-15 m below the present level. In the 21st Century, more information will be obtained on this interesting civilization and its past.

■ Lidyalıların kutsal dağı
Bozdağ (Tmolos) Zirvesi
Summit of Lydian sacred
mountain Bozdağ (Tmolos)

■ Sardes Artemis Tapınağı
Sardes Artemis Temple

Kaynakça / Bibliography

- Başgelen, N.**, Güneşin Bahçesi Anadolu, İstanbul 1995.
Butler, C., Sardis I: The Excavations, Part 1: 1910-1914, Leiden, 1922. - Sardis II: Architecture, Part 1: The Temple of Artemis, Leiden, 1925.
Cook, R.M., Speculations on the Origins of Coinage, *Historia*, VII/3, 252-262, 1958.
Guralnicak, E., (ed) "Sardis: Twenty-Seven Years of Discovery. Chicago, 1987.
Hanfmann, G.M.A., From Croesus to Constantine; The Cities of Western Asia Minor and their Arts in Greek and Roman Times, Ann Arbor, 1975.
— Letters From Sardis, Cambridge, Mass.. 1972.
— Lydische Kunst, Propylaenkunstgeschichte I, 282-284, 1967.
— On Lydian Sardis, From Athens To Gordion, 99-131, Philadelphia, 1968.
Lloyd, S., Ancient Turkey; A Travellers History, Londra, 1989.
Özgen, İ., Öztürk, J., **Heritage Recovered**, The Lydian Treasure, İstanbul, 1996.
Pedley, J.G., Sardis In The Age of Croesus, Oklahoma, 1968.
— Ancient Literary Sources on Sardis. Cambridge, 1978.
Sevin, V., Lidya Devletinin Ana Hatları, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 6-7, 14-20, 1979.
Tekin, O., Antik Nüvizmatik ve Anadolu. İstanbul, 1994.